

CUPRINS

INTRODUCERE	7
„Societatea conștiinței” – un deziderat în impas	
Ionuț ISAC	13
Individul (post)modern. Între autenticitate și conștiință de sine	
Ionuț BÂRLIBA	32
Conștiință, conștiință și reziliență în mediile educaționale în România. Valori, contexte, soluții	
Ioan NEACȘU	47
Retrocauzalitatea - o altă înțelegere a timpului	
Liviu-Adrian MĂGURIANU	57
Relația creier-minte-conștiință din perspectiva experienței din proximitatea morții	
Aurora HRIȚULEAC	82
Creier, minte, conștiință: rădăcini ale sublimării creatoare	
Adina F. CÎRJAN	107
Conștiința și lumea cuantică	
Felicia CEAUȘU	126
Conștiința identificării religioase	
Cristina Maria TOFAN	139
Conștiința și credința religioasă în spațiul românesc	
Carmen Gabriela LĂZĂREANU	159
Animalele și comportamentul moral	
Irina FRASIN	175
Moralitatea internă a dreptului. Perspective contemporane asupra dezbaterii Hart-Fuller	
Lavinia Andreea CODREA	192

INTRODUCERE

Volumul de față abordează problematica provocatoare și complexă a conștiinței și modalitățile în care aceasta este investigată și interpretată din perspectiva unor discipline științifice precum psihologia, științele educației, filosofia, antrozologia, teologia, științele juridice. Elementul comun al studiilor reunite în acest volum, dincolo de tema în sine, este deschiderea lor teoretică și metodologică nu doar spre disciplinele conexe și convergente ci și spre cele aparent divergente. Dacă în trecut conștiința a fost obiect de studiu aproape exclusiv al filosofiei și al teologiei, astăzi investigarea ei a devenit câmp de cercetare nu doar pentru științele umaniste și sociale ci și pentru științele exacte. Noi discipline situate la interfața dintre științe, cum ar fi neuroștiințele, au devenit o punte de legătură între științele sociale și cele exacte, unificând paradigme și aducând în același univers al cunoașterii cercetători din diverse domenii. Semnificativ este că disciplinele se interconectează și că granițele teoretice tind să nu mai fie un impediment în abordarea temelor de studiu.

Științele exacte furnizează în prezent teme de dezbatere pentru științele umaniste și sociale. Rezultatele cercetării din domenii de vârf precum fizica cuantică sau neurobiologie conduc și reclamă tot mai persuasiv o restructurare a întregului fundament al cunoașterii. Principii precum cel al incertitudinii și cel al non-localizării, teorii precum cea a câmpurilor morfogenetice sau a interconectivității cosmice, „dematerializarea” materiei și interpretarea ei ca energie, vibrație și informație evidențiază obsolescența paradigmei newtonian-carteziene. Se conturează tot mai clar necesitatea reformării acesteia prin integrarea noii perspective asupra naturii realității furnizate de științele exacte de vârf.

O caracteristică definitorie a cadrului epistemologic al noii paradigme este incluzivitatea. Convergența descoperirilor fizicii cuantice sau ale

neuroștiinței contemplative cu marile intuiții ale tradițiilor spirituale ale umanității și, mai ales, asumarea acestora din urmă drept cadre conceptuale de referință de către reprezentanți emblematici ai științelor exacte o confirmă. Faptul că în fața sediului uneia dintre cele mai prestigioase și, fără îndoială, revoluționare instituții de cercetare din lume, Centrul European de Cercetare în Fizica Particulelor din Geneva (CERN), a fost amplasată o statuie a lui Shiva Nataraja, zeitate indiană a dansului cosmic al creației și distrugerii, este un mesaj simbolic puternic. Știința prezentului redescoperă și reintegrează o formă de cunoaștere care, deși s-a bazat doar pe observație, intuiție și experiență subiectivă, a produs cunoștințe a căror validitate este actualmente confirmată empiric.

Semnificația realității subiective, devalorizată mult timp, inclusiv în științele sociale, este acum investigată în cadrul unor proiecte ample din universități de top din întreaga lume. Faptul că reprezentanți de prestigiu ai științelor exacte au studiat profunzimile materiei și au fost „obligați” să accepte conceptul de conștiință în studiile lor a determinat o revigorare a cercetării conștiinței și în domeniul științelor sociale. De exemplu, mecanisme precum cel al neurogenezei și cel al neuroplasticității, identificate de către neuroștiință, au implicații profunde nu doar pentru psihologie și științele educației ci și, între altele, pentru sociologie, economie și științele politice. Relația dintre creier, minte și conștiință este relevantă nu doar la nivel individual ci și la nivel social și global. Modul în care este interpretată ierarhia din interiorul acestui raport face diferența dintre o viziune mecanicistă, care reduce complexitatea umană la o serie de procese neuronale mai mult sau mai puțin predeterminate, și o viziune deschisă și incluzivă, în care conștiința/meta-conștiința este elementul unificator al unei realități multidimensionale în care omul, societatea, natura și cosmosul sunt osmotic interconectate.

Volumul se deschide cu studiul lui Ionuț Isac care reinterpretează, în contextul marilor provocări social-culturale și etice ale ultimilor ani, conceptul de „societate a conștiinței” introdus în 2007 de către academicianul Mihai Drăgănescu. „Societatea conștiinței” reprezintă un model de societate dezirabilă care ar putea fi edificată prin contopirea funcțională, creativă și armonioasă a datelor cunoașterii ca atare cu elementele unui nucleu valoric

de natură morală precum spiritualitatea, perfectibilitatea, responsabilitatea, echilibrul existențial, sensul elevat al vieții. Autorul constată că fenomenele social-politice globale actuale ne îndepărtează de acest ideal, promovând, cu consecințe dramatice, permanentizarea repetiției, automatului și formalului la scară planetară.

În studiul său, Ionuț Bârliba explorează tensiunea existențială tot mai acută cu care se confruntă, în contextul societății post-moderne, individul angajat concomitent în manifestarea propriei autenticități și în asumarea responsabilității sociale. În viziunea autorului, în centrul dezbaterilor filosofice și psihologice despre autenticitate, individ și conștiința de sine ar trebui să se afle tocmai clivajul dintre autenticitatea reală și cea contrafăcută, bazată pe cosmetizarea unor identități lipsite de conținut dar promovate și chiar recompensate social.

Ioan Neacșu abordează relația complexă dintre conștiință, conștiință și reziliență în mediile educaționale din România prin prisma valorilor și contextelor specifice acestora și propune, pe baza unei vaste experiențe, soluții optimizatoare. Filosofia, psihologia și pedagogia formării conștiinței în contextele actuale înglobează noi semnificații, determinate de reflecția și pătrunderea sensurilor provocărilor trăite astăzi. Abordarea dialectică a relației conștiință - reziliență exprimă poziția și raportările la numeroasele decizii care vizează funcționarea școlii și a educației de azi și de mâine. Spiritul dialecticii hegeliene - teză, antiteză, sinteză - se aplică analizei evoluției realităților percepute. Teza exprimă identitatea teoretică a pluralității formelor de conștiință care reflectă conduitele profesionale și axiologic-morale ale actorilor educației. Lucrarea inițiază și o analiză cu privire la necesitatea de a avea în vedere critica limitelor rezilienței școlarilor la provocările contextelor naturale și umane induse de guvernare/decizii, cu reducerea efectelor negative ale interferențelor, respectând valorile și conștiința actorilor educației.

Studiul realizat de Liviu-Adrian Măgurianu tratează un subiect aflat la granița dintre știință și fantezie - retrocauzalitatea. Lucrarea deschide noi modalități de interogare cel puțin inedite pentru cercetare: realitatea fizică liniară, așa cum o percepem noi, este singurul mod în care funcționează realitatea? Această întrebare este susținută de studii actuale realizate de

cercetători emblematici pentru comunitatea științifică. Logica textului demonstrează că intențiile noastre, imaginația noastră, gândurile și sentimentele noastre, precum și conștiința însăși, nu numai că ne influențează prezentul sau viitorul, dar analiza trimite către idei contraintuitive, la fel ca în fizica cuantică: conștiința ne poate influența trecutul.

Plecând de la analiza experienței din proximitatea morții (NDE), Aurora Hrițuleac investighează provocările epistemologice pe care acest fenomen le generează pentru interpretarea materialist-reducționistă a raportului creier-minte-conștiință. Sunt prezentate critic o serie de teorii psihologice și fiziologice convenționale care încearcă să explice, în limitele paradigmei științifice reprezentative, datele provocatoare furnizate de cercetarea NDE. Limitările lor evidente, consistent documentate de o serie de cercetări prospective, infirmă, fie și numai la nivelul dovezilor circumstanțiale, modelul clasic al identității creier-minte-conștiință și impun elaborarea unei interpretări alternative incluzive.

Adina F. Cîrjan abordează, din perspectivă psihanalitică, o redefinire a resurselor-cheie ale omului și a modului în care psihoterapeutul poate contribui la mai buna lor gestionare. Este propusă, în acest scop, o combinație a strategiilor psihanalitice clasice cu tehnici moderne de bio-feed-back. Totodată, analizând relațiile dintre bine și rău, dintre creier și conștiință și implicațiile lor pentru demersul psihoterapeutic, studiul indică „sublimarea creatoare” ca modalitate privilegiată de evoluție a individului către nivelul cel mai înalt al devenirii sale.

Felicia Ceașu abordează relația dintre conștiință și fizica cuantică, evidențiind atât dificultățile existente în explicitarea lumii cuantice și a conștiinței cât și faptul că orice progres major în înțelegerea fizicii cuantice sau a conștiinței ne-ar putea ajuta să le înțelegem pe amândouă. Trecând în revistă argumentele care demonstrează că teoriile științifice de tip newtonian-cartezian nu pot furniza o interpretare satisfăcătoare a modului cum este generată conștiința, autoarea pledează pentru unificarea teoriilor din fizică și biologie, fundamentul acestei unificări având ca punct de plecare tocmai subiectul conștiinței.

Carmen Gabriela Lăzăreanu abordează religiozitatea ca o componentă inerentă a conștiinței umane, deși uneori este conștientizată și asumată iar

alteori este trăită exclusiv la nivel subconștient. Trecând în revistă factorii care influențează formarea conștiinței binelui și răului, autoarea argumentează relevanța educației religioase în dezvoltarea unui cod moral individual echilibrat și analizează etapele constituirii sentimentelor religioase specifice fiecărei grupe de vârstă. Maturitatea, sub aspectul temei în discuție, este perioada în care se fac progrese semnificative iar consolidarea propriului sistem de credință se face prin compararea și înțelegerea altor sisteme religioase.

Studiul elaborat de Cristina Maria Tofan investighează rolul unui proces specific construirii identității sociale a oamenilor, respectiv procesul identificării relaționale și a conștiinței relaționale a identității religioase asumate de către fiecare persoană. În cadrul lucrării, prin trecerea în revistă a rezultatelor cercetării din psihologie și neuroștiințe, sunt analizate atât contextul teoretic al identificării cât și dezbaterile în curs privind relația dintre afectivitate, cogniție și religiozitate. La sfârșitul textului autoarea configurează o propunere de evaluare generală pentru identificarea religioasă dintr-o perspectivă relațională.

Irina Frasin analizează critic punctul de vedere al teoriilor care susțin pericolul antropomorfizării și riscul modului în care aceasta ne-ar limita capacitatea de a înțelege animalele așa cum sunt ele cu adevărat. Contra-argumentele sunt furnizate de cercetările unor specialiști reputați precum Jane Goodall, Dian Fossey, Mark Bekoff sau Franz de Waal care au revoluționat cadrele obișnuite în care știința vorbea despre animale. Lucrarea aprofundează o serie de aspecte legate de conștiința, emoțiile și viața morală a animalelor, argumentând în favoarea păstrării unei atitudini empaticе și lipsite de prejudecăți în explorarea complexității și profunzimii vieții animale.

Lucrarea Laviniei Andreea Codrea se focalizează pe o dezbatere juridică clasică. Având ca protagoniști doi reputați teoreticieni ai dreptului, H. L. A. Hart și Lon L. Fuller, dezbaterea privind dreptul și moralitatea a atins multe aspecte care își păstrează o profundă relevanță și în actualitate: semnificația unei distincții clare între drept și moralitate (sau lipsa acesteia) și dacă ar trebui sau nu să intervină criterii morale în determinarea faptului că o lege este lege. În acest context, lucrarea analizează principalele elemente teoretice ale dezbaterii, concentrându-se asupra întrebării dacă legile și

sistemele juridice în ansamblu există ca atare în absența anumitor cerințe morale. Totodată, autoarea relevă faptul că, deși opuse, ambele perspective sunt încorporate în sistemele de drept contemporane. Poziția adoptată de Hart, care susține prevalența normelor de drept în raport cu criteriile de ordin moral, domină sistemele interne de drept iar poziția lui Fuller, care susține integrarea noțiunilor din sfera moralității, domină dreptul internațional.

Volumul „Conștiința la confluența dintre științe” propune o analiză multi și interdisciplinară a modului în care reinterpretarea neconvențională a raportului creier-minte-conștiință, a naturii conștiinței în general, poate constitui fundamentul unui demers reconstructiv al civilizației umane și al valorilor perene care îi asigură continuitatea și devenirea.

Aurora Hrițuleac și Liviu-Adrian Măgurianu